

Oral History Kosovo

MÜRTEZA BÜŞRA İLE SÖYLEŞİ

Priştine | Tarih: 30 Kasım , 2018

Süre: 105 dakika

Mevcut kişiler:

- Mürteza Büşra (Konuşmacı)
- Ebru Süleyman (Görüşmeci)
- Donjeta Berisha (Kamera)

Sözel olmayan iletişimin transkripsiyon simgelem sembolleri:

() - duygusal muhabere

{ } - konuşmacı, bir takım işaretler kullanarak bir şeyi açıklamakta

Diğer transkripsiyon kuralları:

[] - anlamayı kolaylaştırmak için metne yapılan ekleme

Dipnotlar, yerellikler, isimler veya ifadeler hakkında daha fazla bilgi tedarik etmek amacıyla konmuş editöryal eklemelerdir

Birinci Bölüm

Mürteza Büşra: Ben Mürteza Büşra. Büşra soyadımız mutlaka 1952'lerle Priştine Belediyesi tarafından ne zaman kanunlar, yeni soyadlarını değiştirmeyi isteyenlere hak vermiş. Bazı aileler şte soyadlarını adlarını değiştirmişler, babamda mutlaka dedesinin ismini uygun görmüş Büşra demekle, hakkaten manasida çok iyi Büşra, Büşra müjde demek muştuluk demek, anlamını taşır. Güzel bir soyad, alabilmiş babamız, sebep olmuş yani babamız soy adımızı.

Şimdi bizim, doğmuş olduğum şehir Priştine 1946 yılında. Babam ise 1911'lerde Priştine' de doğumlu annem da aynı 1915'inde doğumlu idi rahmetli. Büşra ailesi, yani daha öncelere uzanmış olursak, babam, Süleyman ben, Mürteza, dedem, gene Mürteza. Niye çünkü eskiden bi gelenek varmış, adet imiş bazan unutmamak için sülalede şte dedenin adları tekrarlanıymış. Bu salt bizde dil birçok ailelerde var bu gelenek. E hatta Büşra'nın da, babasını babam anlatırdı işte babası da Yusuf imiş. Yusuf'un da babası , Hacikadrlar imiş, Hacikadri imiş. Ve esasen bizim soyadlarımız bi zamanlarda, Hacikadrlar imiş yani bi, sekiz kuşak kadar varız. Çocuklarımız var, torunlarımız var bugün. Bi bakıyorsun ki, altı kuşak geriye gittiğimizde adlarımızı soyadlarımızı biliyoruz.

Yani de, Büşra dedemiz eskiden, bugünkü Müze var ya. Çarşı camisi, Sultan Murad camisi yanı sıra var oralar o konakta, eskiden şte Osmanlı döneminde, kâtiplik yapmış, ve veznedar imiş esasen, kasadar veznedari öyle bir görevi varmış. Mutlaka o dönemlerde, maaş aldığı için o zamanın almış olduğu maaş akçe çok değerli şey, bir para imiş.

Ve bizim esasen evimiz, bugün Orta Teknik Okulu var ya. Lise'nin Gimnaziye'nin tam karşısında olan. Aslında bugün arşiv binası denilen onun bitişiğinde bi fırın varmış *Ćika Blago* [Blago Amca] dediğimiz eski bi esnaf bi fırın varmış, onun yanısıra bizim evler. Eski büyük kapılarle evler bi zamanın yapılmış olan evleri. Ey ama biz, bu eve, bu eski eve. Binanın, evin önünde avlu varmış ve binanın, evin arkasında da gene avlu varmış ya eski evler böyleymiş. Çok müsait imiş yaşam için, yani evlerde bi zamanlarda hayvanlar da tutulurdu. Onun için demek bahçeli evlerin büyük evlerin olacak ki, hayvanlar için da ahırlar olsun. Hayvanlara yem atmak için, *koş* [sepet] dedikleri o zaman. Tedarik etmişler, hayvanlar için yem öyle dermişler.

Tabi, her ailenın bi zamanlarda şeyi varmış, bahçeleri, tarlaları varmış. Sonra tarlanın çıkarmış oldukları ürünler, bu *koş* içinde ya da özel podrumlar yapılmış orda tedarik edilen şeyi, yani ürünleri yetiştirdikten sonra kışlık olarak evdeki mağazalarda, *çile* dedikleri yerlerde, hatta hatırlaym o

koskocaman bi ev idi ki brak ne iki avlusu varlığı şeyi vardı iki podrumu vardır. Podrum biri sağda biri solda, ev de koskocaman yani büyük bi basamaklarla böyle girilirdi eve. Böyle, ahşap evler artık yok, şehirde pek nadirdir bizde bütün Priştine de üç ev büle müzeye çevrilmiş olan evler, büle eski evler, var.

Ebru Süleyman: Hancileri onlar? Nerde şimdi? Hünilerin evi var, eski evler.

Mürteza Büşra: Bu eski evler tabi. Bu eski evler üç, üçü de müzeye dönüşmüş olan evlerdir. Mesela burda biz, Elena Gjika okulu yanındayız şimdi bu evde. Tam Lise'nin, Saat Kule'nin karşısındaki olan Eşref Kara'nın derdik, Eşref aco derdik.

Ebru Süleyman: Eşref Kara?

Mürteza Büşra: Eşref Kara, Eşref aco. Eşref aconun evleri derdik. Onlar şte Türkiye'ye göç ettiler, evleri kaldı devlet, müsait [uygun] buldu ve bugün müzeye çevrildi. Sonra daha ikinci bir ev da vardı, eskilerden kalma ev... şey Karabegler'in evi pazara giderken Lise'nin tam ünündeki o sokak var ya o bütün o mahaleye Begler Mahalesi denilirdi {O bölgeyi göstermek için el hareketlerini kullanıyor}.

Ve içerde, orda da bi Emincikler eski evi. O evler müzeye dönüşmüştür. Müze, müze evi olarak çünkü çok eskiden kalma bi ev {eliyle çok eski zaman işaretini yapıyor} ve... şey turistler bize Priştine'yi ziyaret ettiğinde mutlaka bu üç evi ziyaret ederler. Yani tarihi bi evler Osmanlı döneminden kalma bi evler.

Üçüncü evde, bizim tam bu şimdi bulunduğumuz Elena Gjika ilkokulu bitişğinde koskocaman büyük kapılar var ya {elleriyle büyük kapıları işaret ediyor} işte o büyük avlisi belli ve iki katlı gözükten ev. Bu da müzeye bugün çevrilmiş olan evler arasındadır. Şahane yani...

Ebru Süleyman: Demek eskiden evler büle idi hepsi ?

Mürteza Büşra: Eskiden şte kasaba içinde çok zenginler de yaşamış, yaşamış. Zenginlerin evi her zaman da hayvan da yetiştirmiş evlerinde bulundurduğu için. Avlulu evler, en müsait imiş. Avlulu evler ve hatta Evliyâ Çelebi¹ zamanında Priştine'yi de, Kosova'yı da ziyaret ettiğinde ne demiş yazılarında? Demiş Priştine'nin bahçeleri, evleri mükemmel imiş. Şahane bi, halikulade bi evleri bahçeleri varmış. Çok güzel bahçeleri yani eski zamanlarda evlerde hanımlarımız mutlaka, ev sahipleri önem vermiş bahçeli çiçekli olsun evler.

Ağaçlar çok her zaman bulundurulmuş evlerde. Koza ağaçları çok vardır. Kaysı, erik gibi; asma, üzüm gibi ağaçlar bulundurulmuş, şte insanların barındıkları yerlerde. Böyle bi eve sahip imiş. (gülüyor) Evliya Çelebi ne demiş, bi defa kuşaktan kuşaga atladi . O kadar güzel bahçeli evler varmış ki esas o seyahatnamesine tarihi Osmanlı eserlerini kaydetmesi lazım. İki üç camiyi kaydettikten se diğerlerini,

¹ Evliyâ Çelebi, 17. yüzyılda yaşamış bir gezgindir. Elli yıldan uzun bir süre dönemin Osmanlı'ya ait topraklarını ve daha fazlasını seyahat etmiş, görüp yaşadıklarını da Seyahatnâme adlı eserinde toplamıştır.

unuyor yani şaşkınlıktan. Çok hoşuna gider bu avlıların, çiçeklerin, bahçelerin tehsiri altında kalarak unuyor.

Sonraları mesela alti tane bilim adamı gelmiş. Bu Kosova'daki tarihi yerleri gözetlemiş, gezmişler, karış karış gezmişler, araştırmışlar. Yani Priştine'ye de aynı zamanda uğramışlar ve Priştine'deki Osmanlıdan kalan o üç cami var imiş denilir. Tabi iki üç cami da bi zaman bozulduktan sonra bi daha yapılmamış, yani bu kalan o üç cami.

E şte bizim dönemimizde da 1952'ler de Lokaç dedığımız semtte *Nëna Tereza* merkez yerinde orda bi çeşmeye de rastlıyoruz bugün. İspatlıyor ki bunun yanında bi cami varmış. İşte o, o cami 1952'ler de bozulunca. Niye çünkü bozulunca tamin edilmiş ki devlet tarafından emir gelmiş. 55'lerinde, 1955'lerinde merkez yer ne varsa eskiler ortadan kalkacak yenileri inşaat edilecek. Çünkü o Priştine'nin merkez yerini ve o caminin başka bi yerde yapacağına söz verilmiş. Oysaki hiçbi zaman artık yapılmamış.

Ebru Süleyman: Siz bu camiy hatırlaysınız ?

Mürteza Büşra: Tabi çünkü, babam yetim kalmış. Çocukluğundan beri yetim. Priştine'ye galiba 1919'unda ağır bir hastalık kolera denilen bir hastalık öyle bir yakalamış vurmuş ki Priştine'nin çoğu hayatını kaybetmiş o zaman.

Ebru Süleyman: Babanızın....Sizin dedeniz...

Mürteza Büşra: Babamın da babası yani dedem, Mürteza yani ailesi iki çocuğu o dönemde bu hastalık yüzünden hayatlarını kaybetmişler. Yani çok tehlikeli bir hastalık olan kolera hastalığı, tifoya benzeyen. Tifo hastalığı da çok tehlikeli ki bu ikinci defa bi, bu dönemle yakın bi dönemin 1971'lerde bu tifo hastalığı vurmuştu. Oysaki evvelde Priştine'ye, bu dönemde ilk defa hem tifo hastalığı iki defa {iki sayısını elliyle ifade ediyor} böyle bi hastalık yani kolera hastalığı mutlaka evvelden daha tehlikeli olan bi hastalık varmış. Veba denilen bi hastalık. Çok tehlikeliymiş ama kolera hastalığı da çok tehlikeli.

Şini [Şimdi] niye buni anlatıyorum bizim aile efradımızda, babamın babası, dedem hayatını kaybetmiş. Hanımı iki oğlu da varmış. Babam ise üçüncü bi çocuk olarak, erkek çocuk olarak organizması çok dirençliymiş ki sağ kalabilmiş kurtulmuş yani. Ama öksüz olan babamı amcası, amcası, büyütmiş. Amcası mukayet etmiş. Amcası yetiştirmiş. Amcası imamlık yapıyordu, Çarşı camisinde, Taş camida. Dört adı geçer Sultan Murat camisinin. Şte Çarşı camisi diyoruz, taş camisi diyoruz Sultan Murat oğlu da Beyazit diyoruz. Beyazit cami tabiatıyla Sultan Murat'a adanmış ama oğlu tarafından mutlaka.

Beyazit gene biliyorsunuz birinci haçlı seferi ne zaman yapılmış, Osmanlı döneminde, Sultan Murat döneminde yapılan bir savaştan sonra ancak camilerin yapılmasına, çünkü Anadolu'dan gelen ahaliyi burda yerleştirilmiş. Zamanla şte daha birkaç mimari eserler olmuş salt camiler dil Osmanlıdan kalan çok inşa edilen hamamlarda varmış aynı zamanda. Hatta, hatta hamamlar önce inşa edildikten sonra adet üzere o zaman camiler yapılmış.

Bunların yanı sıra köprüler de varmış. Köprüler varmış Priştine’de. Şte Priştine’nin içinde iki dere akar gider. Biri Veluşa ismini taşıyor, biri Priştine. Bu nehirler Priştine’nin incileri gibi çok şirin sularıyla. İyi ama bazan şer da yapmış yani zararlarını da görmüşüz. Yani çok yağmurlar yagdıktan sonra bazan sel almış Priştine’yi. Priştine kıyını yani Priştine dereler kıyında evleri de götürür zarar yaparmış. Büle Kosova’da en çok zarar yapan büyük, başka şehirlerde da varmış mesela Prizren’de ki Drina orda büyük bir faciaya yol açarmış taşıdığı zaman sel aldığı zaman.

Aynı şey de da Mitroviça’da da, İbre nehri. Bu iki dere Priştine’de ki bu iki dere birleşir futbol stadi yanısıra, Priştine’nin futbol stadi var ya...Gençlik stadi yanısıra Sitnica’ya ordan Sitnica’ya (anlamadım), Kosova ovası yani. Kosova ovası bu Sitnica’dan sonra Laba, Lab deresine dökülür dere. Lab’dan sonra biliyorsunuz daha uzun yerlere gider Morava, Sırbistan içine sular dağılır.

Şimdi ben aile efrabından konuşuyorum ama arzu ederseniz Priştine’de ki var olan diğer tarihi yerlerden de mi bahsedelim yani.

Ebru Süleyman: Nasıl isterseniz. İsterseniz birazcık siz hem çocukluk hatıralarınızı anlatın hem de bu tarihi yerleri Priştine’de neleri hatırlayınız...

Mürteza Büşra: E şte bizim şeyimiz, evimiz anlattım ya bi mektepler [okullar] mahallesinde kurulmuş (gülümsüyor). Zaten bizim ev, eski ev yıkıldıktan sonra da mektep oli Orta Teknik Okuli oli. Okul oluyor. Şindi o mahallede, her bi mahallede esasen çeşmeler de varmış. Çeşmeler yani bende gazetecilik yaptığımda ihtiyarlardan, yaşlılardan öğrenmişimdir. Acaba Priştine’de kaç çeşme varmış bi zaman kaç cami öğrendik te on üç cami tabi, çeşmelerin sayısı daha çok imiş. Altmış dört çeşme varmış Priştine içinde. Bunların hatta isimlerini rahat rahat kırk beş, kırk altı kadar biliyoruz bugün, isimlerini biliyoruz. Ve çok derledik mesela yayınlarımızda gazetelerde yazdık, dergilerimizde.

Bilimle alınan bilim adamları eserlerinde yazdılar, kaydettiler bütün tarihi eserlerimizi. Hatta mesela eski Osmanlı eserlerine ait altı bilim adamı derlediği kitapları var. Şte ilkler arasında mutlaka Sami Frasheri (Sami Fraşeri) adında okulumuz var ya onun döneminde ikinci bir bilim adamı olarak Priştine hakkında eserlerinde konuşmuş. Onun bi eseri ne idi o *Kamûs-ı* olarak bi eseri var ya orda anmış diyorlar. Ve ilk Priştine hakkında konuşan esasen Evliyâ Çelebi. Onun Seyahatnamesi var o çok gezmiş, dünyayı gezmiş her nerde üç kıtaya gezmiş Osmanlı döneminde.

Üçüncü bi bilim adamı gene Türkiye’den Ekrem Ayverdi olarak bilinen o gelmiş bütün eserleri birer, birer saymış kaydetmiş mühendis gibi bilim adamı gibi. Bunların yanısıra gene Priştinelili bilim adamları gene üniversitemizde yetişen adamları Hasan Kaleshi gibi. Riza, Doktor Riza, İskender Riza gibi ve bugün Priştine’de yaşayan ve Tan gazetesinin müdürü olan Raif bey sayın Raif Vırmiça o da bugüne kadar derlenen bütün malzemey inceledi, ve bilimsel bi açıdan o da kendisi bütün Osmanlı mimari eserleri bi yerde toplayıp derledi. Kitap halinde çıkardı. Ve bugün kimin ilgisini çekerse Raif Vırmiça’nın eserleri rahat rahat okunabilir.

Ebru Süleyman: Priştine için.

Mürteza Büşra: Yani çeşmeler yanısıra çok daha diğer eserler da kalmış. Bi Saat Kule var ya, bi saat şeynin Llise, Sami Frasheri, Lise'nin avlusunda hala duruyo. O heme üç yüz senelik eski bi Saat Kule. Mesela bi hikayesi vardır, Saat Kulenin. Şimdi, agalar tarafından devlet tarafından inşaat edilmiş Saat Kule o da taştan, camiler gibi taştan yapılan bi Saat Kule. Efendim, çıkmamış iyi, yani çalışmıyor sık sık bozuluyomuş, arıza görüyümüş. E şimdi hep (anlaşılmıyor) pahalı çok o zamanın saatlari üle büyük koskocaman {elleriyle kocaman işaretini yapıyor} bi saat yapmak saat kuleye takmak için hem para ister hem de usta ister.

Şimdi ne yapmışlar, bi şey var bir varsayım var. Ben bilmem ne kadar gerçek doğru ise çok komik yani. Nasıl mesela Vıçıtırın'da buna benzeyen bi saat varmış, te bu içi yüz kusur sene evvel üç yüz sene evvel saatlar Çekoslovakya'da orda şey orda Çekler bu medeni bi devlet imiş, teknolojileri çok ilerde imiş. Ordan temin edilir, sağlanırdı saat. Yani saat ordan satın alınılırdı bütün bu yöreye nerde saatlar; saat kuleleri var bil ki o Çekler'in bi imalati yani icat ettikleri bi saatlar.

Şte anlatıyor bu hikayeye benzeyen komik bi olay var, bu saatle ilgili. Sık sık bozuluyor ya Vıçıtırın'da varmış çok buna benzeyen ama iyi çalışan bi saat alır bu saati şeye nasıl.... Arasa deseler ki "bak Priştine merkezdir sancak merkezi o saati verseniz iyi olur" diyecek yerde vermezlar yani şüphelenmişler vermezler. E napmak, nasıl almak şimdi nasıl aldatmak şimdi, Vıçıtırınlilari. Alırlar bikaç köpek daha böyle havlayan köpekleri kuyruklarına bi şırıltı yapacak, gürültü yapacak kutilar bişeler bağlarlar {elleriyle bağlama hareketlerini yapıyor} ve öyle bikaç tane köpek Vıçıtırın...

Ebru Süleyman: Salmışlar.

Mürteza Büşra: O Saat Kulenin bulunduğu yere o etrafa koyverırlar. Esnaf ta millet ta her geçen yav köpekler ne yapıyor ne gürültü yapıyor dikkatini çekmiş. Dikkatini çekiyor köpeklerin yaptığı bu gürültüsüne. O zaman gider bizim derler ya hırsızlara sarı çizmeli Mehmet aga demek çok büyük usta bi hırsız imiş falan. Buna benzeyen öyle bi açık gözli gençler bu şekilde girmişler, sökmişler o Vıçıtırın'daki saati hiç anlamamış Vıçıtırınlilar hiç haberi yok yani. Sökmişler takmışlar Priştine'nin eski saatını değiştirme gelmiş. Ancak zaman geçtikten sonra anlamışlar ki bu, bu saat değişmiş yani ama nerden nasıl nice mutlaka öğrenmişlerdir bundan sonra. Yahu şte bak bu hırsızlık olayı! Yani şehir şehrin uğruna şehrinin daha güzel görmek için neler yapılmamış yani bi örnek bu dimi. (gülüyor).

Yani camilerin da mutlaka her bi eski mahalenin sokağın da şeyi vardır hikayeleri vardır ama istersen bu defa salt analım hangi eski mahaleler hangi eski sokaklar varmış, nasıl adlandırılmış. Şte merkezde mesela *Nëna Tereza* dediğimiz merkezde meclis binasından başlayarak Çarşı camisından Grand Hotel'e kadar bu yola *Lokaç* denilmiş, Lokaç. Lokaç adına da komik bi deyim var. Çok yağmurlar yağıyor eski şey tretuar (kaldırım) taşlari nasıl imiş yani ne kadar iyi olsa gene kurtulamazsın çamurdan, tozdan kurtulamazsın. Şuraya kadar {elleriyle bileğinin biraz daha üst kısmını gösteriyor} böyle çamur olurmuş. E bezmiş bi kimse esnafın dilline demiş (anlaşılmıyor) etmiş a demiş "a bak bu da Lokaç tükür de kaç" böyle bi ...(gülüyor).

Ebru Süleyman: Tekerleme?

Mürteza Büşra: Deyim, deyime benzeyen bi söz söylemiş.Oysaki bugün Lokaç semti Priştine'nin en güzel bir semti di mi. Şahane bi semt bi meydanlık yeri bugün, en güzel bi yer. E bunun yanı sıra eskiden dedelerimiz zamanında atalarımız zamanında *Tophana* mahalesi varmış. Tophana mahalesinde şte Ramazan akşamlarında Bayram günlerinde top atılırmış. Bu yüzden Tophana mahalesi denirmiş. Sonra başka önemli yollar, sokaklar, mahaleler esasen Priştine dört {elleriyle dört sayısını gösteriyor} mahaleden ibaret imiş. Biri Lokaç diğeri Tophana mahalesi üçüncüsü *Varuş* dedikleri şte bu mektebler mahalesi var ya ilkokul, ortaokulun yeri. Bu bölgede bu yerde Varuş bölgesi denilmiş, yani mektebler dışında o bölgeye Varuş bölgesi.

Ebru Süleyman: Nereye kadar uzanmış?

Mürteza Büşra: Şte Varuş bölgesi eskiden, küçük Priştine, yani ne kadar deyebilirsin bi elli metre, yüz metre uzunluğunda olabilir. E hatırlaym ben mesela babam da dedem da anlatırmış, o sokak sağda büle {eliyle sağ tarafı gösteriyor} Sırların, rayaların Sırların sokagi evleri sag tarafa imiş Müslimanların bu taraf {eliyle sol tarafı gösteriyor}. Zaten o dönemlerde nüfus ikiye bölünmüş Müslim yapılan sayımlara göre Müslim nüfusu ve Gayrimüslim nüfusu. Müslim nüfusu Müsliman olanlar demek Müsliman olmayanlar Hristiyanlar, Ortodokslar, Yahudiler bunlar da Müslim olmayan vatandaşları Priştine'nin vatandaşları imiş.Bu mahale ve sokaktan mada çok göze çarpan sokaklar *Pirinaz* dedikleri sokak.

Ebru Süleyman: Pirinaz?

Mürteza Büşra: Her bi sokakta alırsen bakasın mutlaka bi on, onbeş sokak varmış. Her bi sokakta birer değerli eser var, cami var, mescitler var di mi. Üç tane hamam varmış Priştine'de. Yani ne zaman sormuşlar “Nerelisin?”, “Priştineli”, “Peki hangi mahaleden?” her zaman bu dört mahaleden birini diyecek ya da nasıl adlandırılmış “Çarşı camisi mahalesindenim”, “Sultan Murat camisi mahalesindenim” ya da Pirinaz'da bulunan caminin adını taşıy ya ...

Ebru Süleyman: E bu hanci camidir Pirinaz camisi?

Mürteza Büşra: Pirinaz Tavuk Bahçeye giden götüren cami. Şimdi bu okul, Veluşay sen devam edersen Tavuk Bahçe'ye yaklaştın mıydı sol taraf var ya.

Ebru Süleyman: Medresenin o yoldan mi ?

Mürteza Büşra: Evet bu medrese Veluşa'da ki bu medrese devamında gittinmiydi şeye rastlarsın sol taraf ününde.

Ebru Süleyman: Demek o taraf o sokak, mahallelerin tarafı.

Mürteza Büşra: Pirinaz camisi. E şini bu Veluşa götüri ya esasen en eski camilerden biri de Emir Alaaddin camisi. Bu önümüzdeki medrese var ya mektebler mahalesi burası {elleriyle bölgeleri

gösteriyor} medrese da çok yakın bu mektebler mahalesi içinde. Orda dini, dini bilgiler alınırmiş yani hafızlar yetişmiş öğrenciler yetişmiş. Hatta babam bazan şaka niyetiyle derdi ki bizim hocalarımız ügretmenlerimiz sizin gibi dil sizin hocalarınız küçük değeneği uslu oturmayan çocuklari küçük değenekle dövüyor, terbiye ediyor. Bizim ucdan uca {elleriyle ne kadar büyük olduğunu gösteriyor} iki, üç metrelik değenek vardı korkudurdi çocuklari çalışmaları için yani nasihat verimişlar se okusunlar çalışınlar bare böyle disiplini sağlamış öğretmenler.

Efendim bu yollardan Tophana mahalesinden bahsettik Pirinaz'dan, Lokaç'tan Gümrükhane da var imiş. Gümrükhane, şte Priştine'nin girişinde Gümrükhane. Şte Priştine'de piyacaya gelen köylü malını mülkünü şeyini ürünlerini satacak ya şte o Gümrükhan' den giriş yapılmış.

Ebru Süleyman: Nerde şimdi o yer ?

Mürteza Büşra: O Gümrükhane şimdiki universte binalari nerde Pedagoji Okuli bilersen nerde Yüksek Pedagoji Okulu e orda imiş, orya kadar Priştine zaten.

Ebru Süleyman: Demek ordan başlar...

Mürteza Büşra: Evet, Muhacer mahaleye bağlıyor tiyatronun arkasını Agim Ramadani sokağı. Yani şeyden sonra tiyatro arkasında o sokağa *Osmanlı sokağı* denilmiştir. Osmanlıdan sonra gelen Gümrükhane o semte ve solunda gene Muhacir mahale var. Muhacir mahaleye götüren o sokak, Muhacir mahale nedir heme birçok şehirlerde Muhacir mahale varmış. Savaşlardan sonra ahali göç ettikten sonra nerde yerleşecek en yakın şehirlerde konaklama yapmış, yerleşmiş. Priştine'de da Muhacir mahale var.

Bundan mada önemli değerli sookaklardan biri *Divan* yoludur. Priştine'de Divan yoli var ya gene şeyden Sultan Murat camısından başlayarak o düz yol Dragodan' a götüren o yol. Niye Divan yoli denilmiş, o kadar düz ki mühendis bile büle düz bi yoli yapamaz yani övünmüş Priştineliler. Düz olmasına ramen Divan gibi duruyormuş ondan Divan adını takmışlar. Ve Belediye'nin ününde o ilk sokak ta *Bitli* sokagi dermiş. Niye Bitli ne demek bit pazarı var ya Üsküp'te, ikinci elden satılan tekstil, eşya, giyim, kuşam eşyasi ikinci elden o zaman...

Ebru Süleyman: Demek o sokak ne dır?

Mürteza Büşra: Birinci sokak Belediye'nin ününde *Sudi Efendi* camisi var ya o sokak o birinci sokak Bitli Sokagi, niye bit pazarı imiş. Bit pazarında gene fabrikadan çıkan mal dil ikinci elden gelen, elden ele geçmiş olan. Yokluk, fakırlık, fukaralık imiş bi zamanlar kumaş bulunamamış pek pek işte ikinci elden da satılmış.

Ebru Süleyman: Dünya savaşlarında da etkilenmiş?

Mürteza Büşra: Evet.

Ebru Süleyman: Hastalıklar var imiş diverdınız.

Mürteza Büşra: Tabi, Priştine iki defa büyük bi hastalık geçirmiş ahaliyi perişan etmiş. Yani çok vefat eden, ölenler olmuş. Bak bizim aileden de anlattım ya şöyle hemen yarı nüfusi etkilemiş. İki defa büyük yangınlar da olmuş. Yangınlar çünkü esnaf, dükkanlar evler de hatta ahşap binası olarak yapılmış çünkü odundan, tahtadan yapıldığı için bu evler hassastır yangın yakaladımı hemen yanar kül olur. Bir evden bakarsın yüzlerle ev bu da işte esnaflar başına gelen bi acı olay.

Deprem olmuş, zerzele olmuş zerzele de iki defa olmuş. Yani kuşaktan kuşağa anlatılan 1707'ler de acı bi büyük bi deprem olmuş. Bikaç sene sonra tekrarlanmış daha bi deprem, zerzele olmuş ki hasara uğramış Priştine çok zarar görmüş ve bunlar esasen bu yollar bu mahaleler göze çarpan yerler.

Ebru Süleyman: Divan yolunda esnaf var imiş daha fazla, çarşıda var imiş.

Mürteza Büşra: E şimdi çok doğru iyi hatırlatınız mesela ben çok az bişey hatırlıyorum o sokağı orda bazıları kapalı çarşı diyor oysaki ürtülü çarşı denirmiş. Ürtülü neymiş bi büyük bi mağaza biraz ürtülymiş ve yanındaki ağaçların, üzüm ağaçlarının ve birçok akasya ağaçları, ilhamur ağaçları bazı ağaçların yaprakları dalları üle bi ürtmüş ki o yüzden ürtülü çarşı dermiş. Ama esnafın en büyük yeri esasen burası imiş, bende hatta çocukluğumda hatırlaym babam esnaf iken saraçhanelerde çalışırdı. Küçük, küçüken giderdim görmeye ve dükkanlarda şte biz çirak olduğumuz dönemlerde bize en kolay işler verili, iplik yapın derdi. İplik yapılacak çünkü dikiş işleri, saraçların yaptığı imalatı halkatır, kaltaktır atlar için beygirler için hayvanlar için dizginlerdir.

İşte bu işleri ve saraçlar sandal yapardı. Sandal dikiş işleri için yararlı; lazım olan; elzem olan aletlerden biri şey da ip ip imiş. Ama ipin yapılması kuvvetli olması lazım ki ustalık lazım, işte bizi kullanırdılar çocukluğumuzda ustalarımız derdi ki siz ip yapın sizin elinizden en güzel iplik olur derdi. Hatırlaym iplik yapardık yani. Babama böyle yardım ederken babam da tabi bazı eskide kalan meslekler ölüyor yani yeni yeni teknolojinin ortaya çıkmasıyla şimdi hayvanlar bi yere dek istifade edilmiş, son zamanlarda artık yasaklandı şehirler içinde hayvanlar tutmak yasası geldi. Emir geldi niye çünkü zararı var şeyin hayvanların çok işi da var tertemiz evi tutamıyorsun onun için hastalığa da sebep olabilir. Çünkü *Tifo* hastalığı mutlaka olabilir hayvanların evlerde bulunması yüzünden bakterilerin çoğalmasına sebep olan şte hastalığı getirmiş. Onun için Priştine'de iyi ki uzaklaşmış hayvanlar artık yasak edilmiş. Ve hiçbizaman artık hastalık büyük bi hastalık vurmamış şehrimize, kentimize.

Ebru Süleyman: Saraçlardan başka ne, başka hancı meslekler yok artık?

Mürteza Büşra: Babam mesela saraçlar şey oldukta ortadan kalktıka bazı eski meslekler ortadan kalkıyor. O arabanın motorun teknolojinin ortaya çıkmasıyla hayat ta değişiyor yani ulaşım artık şeyle taşımacılık araayle başlıyor.

Ebru Süleyman: Sizin çocukluğunuzda taşımacılık paytonlarla ?

Mürteza Büşra: Paytonlarla mesela annem dayılarımıza gittiği zaman bizim Lokaş'ta sayılarımız vardır. Bugün Şaban usta var ya kebabçı orda bizim bi eski evimiz varmış, yani oraya kadar bu mektebler mahalesinde annem ayıp imiş yani çocuklarla yaya gitsin. Bugün taksikle nasıl gidilir ziyaretlere o şekilde payton tutulmuş ve Divan yoluyla böyle Lokaş'a giderdik dayima çok iyi hatırlıyorum.

Ama şte ölen bazı meslekler ortadan kayboluyor bunların yenisi ortaya çıkıyor, ne mesela babam sanatçılık mesleğine çok yakın olan bu kanapeler var ya koltukçılık, kanape, kavuçlar dedığımız bu meslek ilk defa kurulu Priştinede 1955'lerde 56'larda Belgrad'tan geliyor öğretiyor ustalar yani saraç saraçların çalıştığı meslek yaptığı imalati başka kanapeler başka.

Başka malzeme, başka ustalık ve tecrübe edinmek lazım kurs görmek lazım bilgi edinmek lazım. Ustalar gelmiş Belgrad'tan ve Priştine'nin çıkışında Fush Kosova'ya giderken o yolda sağ tarafında *Napredag* adını taşıyan bi fabrika inşaat edilmiş. İlk fabrikalardan biri te şimdi artık eski evlerdeki minderlikler dil kanapeler olacak koltuklarımız olacak bu moda böyle bi meslek ortaya çıkıyor. Biri ölüyor ama biri doğuyor gibi di mi ne güzel yeni bi meslek kanapeler şimdi. Ve o ustalar vasıtasıyla babam da saraçlara yakın olan o meslek çok benzer olan bi meslek dikişlerini bilir. Tabi yorgancılarında mesleği pek yakındır ama saraçlarda çalışanlar değişir öğrenci olarak, kalfa olarak, usta olarak sonra zamanla yetişmişler bu fabrikada çok üretmişler kavuç üretmişler.

Ve o kadar kuvvetli kavuçlar kanapeler yapmışlar ki çok satılmış Kosova'da hatta Kosova dışına da ihracat edilmiş. Niye eskiden kanapeler biraz basit gözüküyor ama çok işi vardı. Ben hatırlıyorum babama yardım ederken kavuçların yapılmasına yaylarla feder dedığımız yaylar koyulurdu kanapeye o yaylar sıkıldıktan sonra (anlaşılmıyor) baskilariyle dikiş işlerine gelirdi iş kanapeler kanap ipler o kadar bağlanırdı ki iki çeşit imiş Fransız stilinde biri de Alman stilinde deymiş. Alman stilinde şöyle {elleri ile şekli gösteriyor} mutlaka Almanya'dan gelen bi marifet bu bei defa federin üsti yayların üstünde bağlanırdi hiç oynamazdı. Ordan sonra doldurulurdu deniz oti var imiştir, deniz otiyle dil bugün gibi süngerlerle ibaret.

Süngerden ibaret yapılan kanapeler biraz zararlıymış tıp uzmanları öyle diyor. Oysaki deniz otiyle o faydalı doğanın yetiştirdiği bir şey deniz oti, denizde yetişen bişe ot çok faydalı hatta o kadar kuvvetli kanapeler yapıldı ki o zamanda elli sene evvel babamın bizim yapmış olduğumuz kanape hala duruyor deyesin ki dün henüz bugün yapılmış kanapeler. Bu süngerden yapılan bu moda üzere şimdi moda üzere değişiyor muhasebe da değişiyor iş ta değişiyor. E kolayından gidili artık o yaylar o federler koyulmuyor bağlanmıyor kolay yani bi şeysiz süngerle ya da jiba dedikleri özel bi sünger var daha kuvvetli o ondan ibarettir. Bugün ki bu meslek bu zanaat.

Ebru Süleyman: Saraçlardan mada ?

Mürteza Büşra: Saraçlardan mada şte mesela şte bazı şimdi mesela saatçılığı mesleğini alırsak göz önümüzde bulundurursak bizde Priştine de var mesela dedelerinden kalma babalarından kalma hala saatçılığı yapan banım arkadaşım Faruk Panduklli var Grand Hotel'ın karşısında o, o dükkan en eskilerden biri. Onun babası dedesi saatçi mi gelenek öyle babadan kalma meslek ve onlardan

öğrendiğime göre şte şimdi yeni teknolojinin etkisi o kadar var ki bak bugün fabrika inşaat edi fabrika yapıyor saatları di mi. Ve çok ürettildiği için bu zamanın teknolojisi yani eski meslekler battalaşiyor geride kalıyor yani önemi önemi pek oka olmuyor. Yani bu bu meslekte zamanla bakıyosun ortadan kayboluyor yani şimdi hep fabrikalar inşaat edi salt tamirat işlerini yapıyor.

Bizde mesela bugün bu kavuclar, kanapeler bozulduğunda tamirat işini yapabiliriz ama yeni bi şekilde. Bazı zanaatlar ölüyor ama bazı meslekler de doğuyor teknolojinin getirdiği meslekler var. Yani buna benzer çok meslekler ortadan kalkmış bende gazetecilik yaptığımda merak ettim bi de Üsküp'e gidiyorum çünkü Üsküp'ünde büyük tüccarların toplandığı piyasaya gittiği ahali çok zengindi ticaret işleri yapılmış. Sorardım yaşı ilerlemiş olanlara acaba hangi meslekler vardı, hangileriydi. Bize otuz kusur meslek sayardı bunların yüzde sekseni, doksani yok artık yani modern çağdaş bi hayata adım uydurmak lazım di mi.

Yeni teknoloji neleri getirmede ki bugün mesela teypler vardı, telefonlar telefonun var büyük tarihi büyük bi geçmişi telgrafların. Bugün nasıl bi telefonlar kullanıyoz yani çok modern telefonlar. Esasen en yeni modeller en tutarlı olur şimdi düşünün loptoplar sayesinde bilgi ediniyosun, çalışıyosun, okuyorsun. Telefon icadı daha baia çıkacak zamanla bi bakıyorsun onun yerini alacak yani telefon bile telefon içine bilgisayarlar girecek demek dünyanın bütün bilimleri bakın neye ne kadar ileri gidebildi. Çağdaş bi teknoloji bugün elinde telefonun da var bi avucunda var bütün dünya bilgileri.

Şini neyi etkileyecek kitapların basılmasına mutlaka etkileyecek, çocukların kitap okuma alışkanlığını geride bırakacak etkileyecek ama İnşallah bu uzun sürmez yani gene eski alışkanlığa dönüşülür. Zira böyle hızlı hızlı bilgi almak ta belki zararlıdır. Daha hayırlı önceki bilgiler yani kitaptan bilgi almak deftere yazarak bilgi almak bu daha hayırlı olur. Efendim yani böyle yani...

Ebru Süleyman: Mürteza abey siz hatırlaymısınız eşçiden kasabada Divan yolunu ? Ürtülü çarşiy hatırlaym dediniz ..

Mürteza Büşra: Tabi orda büyüdüm gibi sayılır o Ürtülü çarşıda çok meslekler...

Ebru Süleyman: Kasaba da çimler yaşardı hatırlaymısınız ? Hangi dilleri duyardınız sokakta ?

Mürteza Büşra: E şte...Ben dedim ya daha eskilere gidersek yani nüfus ikiye bölünmüş bi zamanlarda. Ne demişler Müslüm Müslüman olanlar ve Gayrimüslümler, oysaki yeni Yugoslavya zamani mesela Osmanlı'nın burdan ayrılmasından sonra gene felaketler var yani, Balkan savaşları Balkan savaşları onbirleride, onikilerde onbirlerde başlıyor onikilerde oluyor. Onüçünde ikinci Balkan savaşı var gene felaket başına bu bu Priştine'nin çektikleri çok yan başına çok şeyler gelmiş, dar günleri. Acı olaylar olmuş yani gene savaştan sonra o şehir, o muhit, o ortam hemen kalkınabilir mi ? Gene sıfırdan başlamak lazım hayata yani diyorum bu Priştine'nin kaderi böyle birçok şehirlerde. Niye esasen Priştine'de Kosova bi köprüyü oluşturuyor niye te bağlani Sırbistan'a, Macaristan'a bakıyorsun Avrupa'dan eğer Güney'e doğru gitmek isterse insan di mi şeyden burdan geçmesi lazım. Bi geçit yeri Kosova yani işte uğradığı savaşlardan sonra ne geli Balkan savaşlarından sonra gelir taksirat, gelir

birinci Dünya savaşı geliyor başına. Birinci Dünya harbi dört sene sürüyor 1914'ten 1918'e kadar nolacak şehir içi harabeler halinde.

İkinci Bölüm

Murteza Büşra: Harabelerde çok kötü şeyler. Ekmek idi derdi. Nasıl ürün yetiştirecen, ne üretecen, ne yapacan? Harabeler içinde kalıyor. Savaş... savaştan sonra çok zordur kalkınmak. Büyük hastalıklara da yol açabilir, her şey. Her türlü zararlı şeyler. Ancak 1918'lerde ilk defa Yugoslavia kuruluyor. O zaman bugünkü Birleşmiş Milletler Örgütü var ya; o zaman Berlin Kongresi imiş. Berlin'de nasıl karar alınırse dünya işleri o hale geliyormuş. Alınan karara göre şte, ilk defa Yugoslavia kurulacak demek 1918'lerden sonra ve Yugoslavia kurulunca resmi dil olarak Sırp, Hırvat ve Sloven olarak geçiyor. Demek Yugoslavia'da yaşayan resmi dil bu milletlerin dili ve idaresi altında olacaktı. Oysa ki daha on sekiz çeşit millet yaşıyor Yugoslavia çerçevesi içinde. Onların şte insani hakları var da, kanuni hakları yok. Yani, ancak Sırp'ların kanunları yürürlükte ve onlar yönetmiş Yugoslavia'yı. Oysa ki, zamanla bakıyorsun bu krallık dönemi **[Yugoslavia Krallığı- 1,40]** kaç sene sürüyor? '18 - '20'den '40'lara kadar sürüyor ya, yirmi sene. Yirmi seneden sonra gene toplulukta değişimler oluyor, gene savaş oluyor, İkinci Dünya Harbî'na geliyor. İkinci Dünya Harbînda da üç - dört sene sürer. Bunlar da başına gelenler bu şehrin, çeşitli felaketler. Yani...

Ebru Süleyman: Göçleri hatırlay mısınız?

Murteza Büşra: Birinci Dünya Harbî'ndan İkinci Dünya Harbî'na kadar da göçler olmuştur. Mesela o zaman Sırp'lar yanı sıra, Türkler yaşamış, Arnavutlar yaşamış bu yörelerde; Kosova'da, Priştine'de. Bunun yanı sıra hatta bazı diğer azınlıklar da varmış. Mesela, Ermenilerin yaşadığını duymışım yaşlılardan. İhtiyarlar anlatı; Ermeni, Rum, Bulgar, Makedon, Yahudi, Rom. Romların da Müslim olan ve Gayrimüslim olan Romlar da varmış şehir içinde. Ve nüfus büle yapılmış. Eh şte, krallık zamanında da reformlar ne kadar yapılmış ise de insan hakları pek yokmuş yani. Deyelim sen ancak Sırp, Hırvat, Sloven isen hakkın var her şeye. Diğer azınlıkların pek hakları yokmuş. E ama şte İkinci Dünya Harbî'ndan sonra çok değişimler oluyor. O federe devletinin bi devami ama sosyalist bi düzen, yeni bir düzen ortaya çıkıyor ve yeni düzende tabiki hayat daha değişik, daha iyi bir şekilde, kardeşlik, birlik içinde. E şimdi cumhuriyetlerden ibaret oluyor federe devlet; ikinci defa oluşan Yugoslavia. Bu federe devlet içinde şte kaç devlet var: Slovenya'dan başlayarak, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ. Sırbistan'da gene iki bölge, özerk bölge sora oluyor bir Voyvodina bölgesi, ikincisi Kosova bölgesi bağlanıyor Sırbistan içindeki idareye.

Yani İkinci Dünya Harbî'ndan sonra gene sıfırdan başlamak lazım. Savaş, savaş bitmiş, gene...

Ebru Süleyman: Sizin, belki babanızdan duymışsınızdır ya da babanızın amcasından İkinci Dünya Harbî'ni, o zaman işte Almanlar, İtalyanlar işgal etmişler Kosova'yi, Yahudilerin çoğunluğu o zamanlarda ülmüş herhalde.

Murteza Büşra: Dağıldı, evet.

Ebru Süleyman: Hiç bilimsiniz acaba kalmış mi bi Yahudi aile, ya da Ermeni aile? Çi ben mesela hiç duymamışım.

Murteza Büşra: Şimdi bazı ekonomik krizleri geçirildiği, eski Yugoslavia zamanında da ekonomik krizlerin geçirildiği zaman... olduğu zaman, insanlar neden göç edir? İnsanlar ekonomik krizlerde en fazla göç etmiş. Yani ahali topraksız kalmış krallık zamanında reformlar yapıyor. Reformlar ne demek; on hektardan fazla arazin varsa, toprağın varsa, çalıştıramazsen devletleşir. O sana devlet tarafından bi *renta* [destek] vermiş bi yardım yüzde yirmi beş'lik bi para miktarı alıyormuş toprak sahibi. E ama yüzde yetmiş beş'i ucuza veriyorsun, devlet kullanıyor toprakları, arazileri. O iyi de, ama arazisiz kalan ahali ne oluyor? Göç etmesine ihtiyaç var, göç ediyorlar. Şimdi kimler en çok göç ediyor? Tabi ki, toprağı, evsiz barsız olan insanlar. E ne yapacak? Ana ülkeye o zaman biraz ulaşımda şey varmış yani, kolay kolay göç edemeyiş. Yani biz gördük bugün de bazı örneklerini; mesela Bulgaristan'dan nasıl göçler olmuş. Yani ev hayvanlarıyla beraber, öküzlerle, ineklerle, atlı arabalarla göç etmişler. Nerde ulaşımda tren yok. Savaş zamanı, bilmem ne zamanı, yani karışıklık zamanında göç başlamış. Demek ondan sonra iklim, iklim olayları etkilemiş göçe. Savaş en çok etkilemiş. Savaşta bazı halk ortadan kayboluyor, gidiyor. Mesela, ilk defa Yugoslavia kuruluşu '18'inden '42'sine kadar ya da '45'ine kadar bazı milletler ortadan kalkıyor. Mesela Yahudiler artık yok Almanlar'ın peşinden gittiği için, dağılmış, kaçmışlar bu yerlerden. Bulgar, Bulgar asıllı, kökenli yok, Rok asıllı, kökenli yok. Bazı milletler, ama şte nüfus patlaması var. Natalitet var. Migrasyon her zaman var da, natalitet var. Şte, natalitet gelince, doğum oranına gelince bakın '45'te, 1945'lerden sonra; demek İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu natalitet Müslüman ahalide var. Demek Arnavutlarda var, Türklerde var; Boşnaklarda nüfus patlaması var, fazla. Onun için mesela, mukayese ettinmi acaba Arnavutların nüfusu neka idi '51'lerde, Türklerin ne kadar, Sırpaların ne kadar, Boşnakların ne kadar, Romların ne kadar ? Bi bakarsın en büyük orantı Arnavut milletinde var. Doğum oranı en büyük olduğu için, mesela zamanla bakıyorsun yarı yarıya iken, şimdi hatırlıyorum '70'lerde yapılan sayımlarda o zaman yüzde altmış beş'ini oluşturuyordu nüfusun.

Ebru Süleyman: Evet.

Murteza Büşra: Eh, bunun yanı sıra ikinci yerde Sırpalar vardı, üçüncü yerde şte Türkler vardı ve diğerleri. İyi ama şte, otuz sene içinde bi düşün nüfus patlaması daha ne kadar ileriye gidecek? Bugün yüzde doksan'ını Kosova'da ahalisini Arnavut milleti oluşturuyor dimi? Eh şte, yüzde on kalan kimler imiş? Müslüman olanlar, Boşnak olan, Türk olan, Rom olan ve diğerleri. Kardagli olanlar, işte bunlar oluşturuyor nüfusu bugün demek. Bi, büyük bi orantı, nüfus patlaması da.

Ebru Süleyman: Siz okula hangi yılda başladınız hatırlaymısınız?

Murteza Büşra: Çok iyi hatırlıyorum. Şimdi ben 1946 doğumliyım ama beş yaşında iken okula gitmeye başladım. Neden? Dayılarım mesela ilk öğretmenlerden biri. 1951'lerde ilköğretim açılıyor. Karar alını, kanunlar, devlet tarafından emir geli; 1951'den itibaren Türk dili üzere okullar açılacakmış. Ve ahalinin çoğu beş yaşını doldurmuş, altı yaşını, yedi yaşını doldurmuş; hatta sekiz, dokuz, on yaşında olanlar da vardı sınıfımızda. Ben hatırlıyorum, '51'lerde ilk defa ayak basıyoruz okula. Dayım öğretmen

olduğu için beni daha erken almış, yani daha küçükken almış. Hatırlıyorum bugün gibi “C” harflerini geçiyoruz öğretmen açıklay “C” harfini alfabe den bazı harfleri, ben de öğretmen deyecek yerde “dayi, dayi” diyorum {parmağını kaldırı} böyle parmağımı kaldırmışım “dayi, dayi”, demek araym izin anlatam “C” harfini anlatam, okuma parçasını mutlaka. Yaklaştı yanıma; “Bak” dedi “Oğlum Murteza sakın, dayi beni çağırma.” “ Ya nasıl çağırım?” “ Ya de, bay öğretmen de, öğretmenim de.” “Ha, tamam, öyle mi?” tamam dedim; artık dayi demedim, öğretmenim, öğretmenim dedim.

Ebru Süleyman: Dayinizin ismini hatırlaymısınız?

Murteza Büşra: İlk öğretmenlerden biri iki Ali Bey, Ali Efendi vardı. Biri müdür olarak tayin edilmiş Ali Ömer, biri de Ali Efendi derdilar dayıma. O ilk öğretmenlerden biri. Mesela, e sınıfta çok kalabalık idik. Yani bu özgürlük, bu hürriyet verildikten sonra, Türk dilinde de eğitime geçildikten sonra çoğu aileler önceleri Arnavutça okumuş, Sırpça okumuş şimdi dönüyor Türkçe’ye tedrisata ve rahat rahat Türk sınıflarında eğitim almış, öğrenim görmüş. Ve eski öğretmenler arasında işte dayımdan mada, kurucuların arasından bu iki Ali ismini taşıyan öğretmenlerden mada, Bedri Selim’ler, Necmi Selim’ler vardı. Şükrü Abey, Şükrü Zeynullah öğretmenimiz bunun yanı sıra vefat eden eski öğretmenler de, onların da bayagi katkıları geçti ve bu kalabalık sınıflarda, diyorum ya bizim sınıfta elli, yetmiyor, yer darlığı yüzünden böyle bir kalabalık olmuştu

Ebru Süleyman: Meto Bayraktar’da mi okudunuz?

Murteza Büşra: Biz bu okulda “Elena Gjika” okulunda eskiden “Vuk Karadžić” olarak adlandırılan bu okulda ve bu okulun karşısında müzik okulu vardı ya orda da, sığmay yani yer darlığı, çok öğrenci geliyor, Türkçe öğrenmek istiyor, çok kalabalık. Emin Durak İlkokulu var, pazarlar tarafında, o okulda da Türkçe tedrisat yapıldı, lisenin zemin katında, podrum katında yer darlığı yüzünden ve bugün arşiva dediğimiz lisenin karşısında var o eski bina orda da Türkçe sınıflar açılmıştı. Yani beş-altı yerde, ihtiyaç var. Çoğu Türkler mesela illede ana dilinden eğitim öğretim görmesinden yana. Ebeveynler böyle kaydını yapmış. Çok kalabalık.

Ama şte 1953’lerde hatırlaym, büyük bi, bu kadar kalabalık öğrenciden ders dışı etkinlikleri da, faaliyet yapılır okullarda dilmi? Okul günleri kaydedilir, tarih günleri kaydedilir, devletin bazı kaydedilir. Programlar hazırlanır dimi? Bu programları hatırlıyorum. Sora, 1953’te de ablam benen daha yaşlı, o yüksek sınıflarda iken, Priştine’de okullarda tepsiler verilir en başarılı oyuncular, Şehir Tiyatrosu’na alırdılar. Şehir Tiyatrosi eskiden bir, eski *korzo* [mesire] vardı. *Korzo* [mesire] yeri.

Ebru Süleyman: Nerde bu?

Murteza Büşra: O Ürtili Çarşı dedik ta, bugün esasen şey binası, Meclis binası nerde. Meclis binasının önünde tam bir sokak vardı. İlk *korzo*’yu ben orda bilim. Gençlerin gezdiği, yürüyüşe çıktığı, eğlendiği o sokak şte. Orda sinemanın da fotoğrafları, resimleri, duvar gazeteleri orda bakılırdı. Yani bu şekilde. Neyi arzu edersiniz ve hangi konu üzerinde, neyi konuşmamı tercih ediyorsun? Daha neleri anlatam?

Ebru Süleyman: Neleri devam etmek isterseniz. O sokakta sinemanın, sinema mi var idi?

Murteza Büşra: Ha, bu tiyatro nasıl kuruldu? Doğru diyorsun. En başarılı öğrenciler dramlarda en başarılıları tiyatrodaki üyeler olmaya başladılar, çalıştılar. Hakkatten orda öyle bir dram eserleri dile getirildi, canlandırıldı, yapıldı ki bütün Priştine’de merak ediyordular. Yahu bu çocuklar mükemmel çocuklar, dram eserleri sahneye getiriyorlar. Hakkatten büyük bir ilgi vardı. 1953’lerde, yani ders dışı faaliyeti olarak çocuklarımız orda etkili idi. Mesela bugün gibi hatırlıyorum Çizmeli Kedi, Ev Ödevi dram oyunları ve Mashar Kadriu isminde bir tiyatro artisti vardı o zaman, o rejisörlük yapmaya gelirdi. Ve onun sayesinde o dram bayagi çok başarılı oldu. Bütün Priştine merak edirdi. Gelirdi yetişkinler; babalarımız, annelerimiz. Bu çocuklar ne yapıyor, çok güzel artist.

Ebru Süleyman: Demek sizin ablanız...

Murteza Büşra: Efendim?

Ebru Süleyman: Sizin ablanız da rol aldı.

Murteza Büşra: Ablamız da rol aldı. Kızkardeşim rol alışı için ben de merak ederdim, giderdim provalarını bakardım, seyrederdim ve bu oyunlarını kaçırmazdık, seyrederdik. Ben de büyüyünce acaba artist mi olurum? Hayal ederdik çocukluğumuzda. Ama bu tiyatro çok ilgi gördü, şehir içinde. Mesela Sırpçcada, Arnavutçada yapılırdı dramlar ama en başarılı Türk öğrencilerin yapmış olduğu oyunlar. Çok güzel olurdu. E ondan sonra işte bu, milletin başına gelen bu göç felaketi var ya...

Ebru Süleyman: O da ‘50’lerde...

Murteza Büşra: ‘53’ten ‘56’sına kadar bu tiyatro çok başarılı bir şekilde ve her okulda öğrenci sayısı çok vardı. Ki olsaymış bu sayı bugün üfff... {eliyle çok işareti yapay}, gene yer darlığı olurdu bugün. Sıgmadı bu okullar. Ne oldu ? Yani şte bi taraf hak, hakka sahip oluyor, Türkler, Arnavutlar, Müslümanlar dimi? Bi hürriyete kavuşuyorsun ama bir taraftan da, devlet tarafından şey verili, mesela bu milletin göç etmelerine izin verili. Bu yol açılınca ahalinin bazı aileler yavaş yavaş Türkiye’ye göç etmeye yeltendiler ve böyle da gerçekleşti. Yavaş yavaş ‘53’lerde, ‘54’lerde, ‘55-’56’larda büyük hız aldı göç.

Ebru Süleyman: Niçin acaba bu yıllarda o kadar göç oldu?

Murteza Büşra: Şte göçün sebepleri biraz önce da kunuştuk ne olabilir? Bi ekonomik krizi olabilir. İnsan tarlasız, bahçesiz, mülksüz kaldıktan sonra fakirleşti yani. Bi idare için bi çıkar yol düşüni, ne yapacak? Baş vuracak göçe gidecek. Kaderi öyle. Ondan sonra göçlere daha ne sebep olabilir? Bazı baskılar. Mesela, azınlıklara mutlaka biraz baskı olmuş ki bu kadar göç olabilmiş. Kosova’dan çok göç...

Ebru Süleyman: Nüfus sora azaldı.

Murteza Büşra: Nüfus tabii, hep savaşlardan sonra olduğu gibi yariya azalıyor. Diyelim eğer on altı bin nüfusi varsa bi dönemde, bir savaş oldumuydu hemen yari nüfus kaçıyor. Terk ediyor bu bölgeleri ve şehir boşanıyor yariya boşanıyor. Aynı bu şekilde e şimdi bu göçün sayesinde de bi bakıyorsun; komşusu göç etmiş, akrabası göç etmiş ya da korkudan dimi? İnsan şey edi. Biz son dönemde, yirmi sene evvel yaşadık bu olayı. Biraz baskı oldimi, korku içine girir. Korku ne derler dağları bekler. Yani korkudan insanlar göç eder. E işte bu şekilde...

Ebru Süleyman: '56 yılında.

Murteza Büşra: '56-'57'sine kadar, hatta '58-'60'ına kadar bu azaldı ama sürmüştür yani '60'lara kadar. Sürmüştür göç. Yani böylece okullarda sınıflarımız biraz boşandı. Yani o büyük bir nüfusla, yari nüfus; belki da fazla. Ben böyle '51'lerin, '55'lerin fotoğraflarını elime aldığım da bi bakıyorum kırk-elli kişi. E bugün nerde? Bakıyorsun sınıf arkadaşların yok. E ordan anlıyorsun. Ben görev olarak gazetecilik yaptığım da Prizren, Mamuşa'yı ziyaret ederdik. Çocuk yayınlarını hazırlardım okullarda. Hazırlarken okul müdürü ve öğretmen her zaman derdi; Mamuşa'nın Hacı Ömer Lütfü okulunda altı yüz öğrenci var. Yahu diyordum, her geldiğimde altı yüz öğrenci. Ne dir bu ? Nasreddin Hoca'ya sormuşlar kaç yaşın, her zaman kırk demiş. Yahu nasıl olur hep kırk yaşında olduğunu söylüyorsun. Şimdi bunlar da hep altı yüz. Ama bende bi acemilik var anlıyamaym ki o, ne kadar göç olmuşsa, o kadar doğum oranı oluyor. Tam böyle dengeyi tutuyor. Ne kadar doğum oranı var o kadar da göç. Öyle bi rastlantı var. Yani bu imiş meğer benim anlamadığım, bilmediğim sebep. Böyledir yani hayat. Göçler hiçbir zaman durmaz. Biz yirmi sene evvel yaşadık bu olayı yani. Biraz fazlalaştı baskı ne olacın? Başına çare arayacın, göç edecin. Hemen Kosova'nın yari ahali göç etti. Tabii en fazla komşuya, Arnavutluk'a giden en çok oldu, ondan sonra şte biraz Türkiye'ye, Avrupa ülkelerine dağıldı millet. Yani nüfusun yarısı hemen birkaç gün içinde göç etti. Korku ne demektir? Şte bu dur o korku.

Ebru Süleyman: Gençliğinizde dediniz o *korzo*'ya çıardınız dimi ne anlatırdınız biraz peşin?

Murteza Büşra: Nasıl eğitim gördük yani. Şimdi ilkokullarda, önümüzdeki ilkokullarda eğitim aldık. Türk dili üzere evelde orta okulumuz yoktu. Orta okul ancak '62'de hazırlık yapılmış, '63'ünde yürürlüğe geçer. 1962-3 öğretim yılında ilk defa, mesela lise açıldı. Lisede Türk öğrencileri bir sınıf doldurdu. Bu sınıfın üçüncüsü olarak sırasıyla biz '62'de-'63'te bu sınıfa kaydımı yaptım, ilkokuli bitirdikten sonra liseye devam ettim. Oysa babam, annem illese; oğlum zanatle uğraş en iyidir ne lüzümü var okumaya derdi bazan. Yani biz esnafın bi oğlu gene esnaf olmasından yana idiler, gene böyle bi tercihi vardı. Ama o sene mesela radyocu olmayı düşünmüştüm. Çocuk on dört - on beş yaşına bir çocuk, en yeni bir mesleklerden biri radyoculuk. Televizyon daha yok, radyo. Radyo tamircisi ya da radyo yapma işleriyle böyle bir mesleğe sahip olmaya can atıyordum. Ve o sene öğrenci almadılar oraya. Olmadı, yani şansım işlemedi. E ayrılmayam sınıf arkadaşlarımla, devam ettim liseye. Lisede şte bildiğiniz gibi dört sene süren bu okuldan sonra, liseden sonra gene telaş içindeyiz fakülteye devam var mı yok mu? Yoksa herhangi bir işe mi sahip olmak daha hayırlıdır. Ana babamızla böyle tartışıyorduk. Valla ben o zaman deydim ki Türk dili üzere bi yüksek pedagoji okulu açılmış Priştine'de. '62'lerden başlayarak, '63'lerden başlayarak. Prizren'de açılmıştı esasen sonra geçti ilk kuşak mezun olduktan sonra Priştine'ye geçti. Biz Priştine'de ilk kuşağını oluşturuyoruz. Hatırlıyorum bi on üç - on beş öğrenci sıralı olarak eğitim alıyordu. Sıra dışında da olanlar o kadar bir

sayıyı oluşturuyordu. İlk öğretmenlerimiz rahmetli, merhum Süreyya Yusuf, Bayan Sebahat, Mahmut vardı. Prizren'den Süleyman Brina bunlar merhum oldular, vefat ettiler bunla, bundan sonra da pedagojide de büyük değişimler oldu. Yani denildi ki bu okul iki sene sürüyor, dört sene yapalım. Buni istedik ama muvaffak olamadık çünkü yetkililer önerdi oryantalistika olsun. Yani şarkiat bölümü açılsın. Şarkiyat bölümü Arapça dersler da var, Arap edebiyatı, dili var, Fars edebiyat, dili. Eyi ama bazı öğretmenlerimiz dedi ki daha iyidir türkoloji olsun. Oysa ki şte gene muvaffak olamadık. Türk dili ve edebiyatı bölümü açılmadı o sene, oryantalistika yani şarkiyat bölümü açıldı. O zamanın Hasan Kaleşi başta olmak üzere ünlü Yugoslavya'dan gelen şarkiyatçılar, onlar öğretmenlik, profesörlük yaptılar. Bi on sene sürmüştür yani. E sonra ancak '88'lerde yine isteklerimiz üzere gene türkoloji kuruldu. Felsefe fakültesinin bölümünde. Türkoloji kurulunca gene öğrenci sayısı arttı o sınıflarda, nice nice kadrolar yetişti bugüne kadar hala var, devam ediyor türkoloji kürsüsü.

Ebru Süleyman: Var.

Murteza Büşra: Bu daha hayırlı oluyor yani. İnsana ana dilinde eğitim, öğrenim görmek mutluluktur, bi şereftir.

Ebru Süleyman: Siz yüksek pedagoji okulunu okudunuz, bitirdiniz, ondan sonra ne yaptınız?

Murteza Büşra: Hemen öğretmen olarak çalışmaya başladım. İlkokulda, Meto Bayraktar okulunda o zaman öğrenci vardı. Türk dili üzere eğitim yapılırdı Meto Bayraktar'da. Şte bizim zamanımızda '70'lerde bayagi boş yerler vardı, yani tekaüte ayrılan, emekliye ayrılan öğretmenler; onları değiştirebildik ve çalışmaya başladım. Çok severdim, yani başlangıçta sevmez mi insan mesleğini? Böyle sarılırdık çok iyi, hem de öykünürdük bazı iyi öğretmenlerimizi. A bizim iyi öğretmenler nasıl davranırdı, nasıl ders verirdi ? Taklidini yapmaya çalışırdık yani sevdikle, sevgiyle başladığımız için böyle davrandık. Hakikaten iyi bi kadro yetiştirdim, ilkokulda çalıştığım zaman. Ve daha labarık sayıda öğrencisi vardı o zaman.

Ebru Süleyman: Bu hangi yıllarda?

Murteza Büşra: 1970'te, Mart ayında ilk olarak ayak bastım ilkokulda çalışmaya başladım. Beş-altı sene çalıştıktan sonra okul günleri dolayısıyla candan işlediğim için iyi programlar yapıyordum temsillere. Bazı arkadaşlarım beğenmiş ve bunların sayesinde hadi gelin çünkü Priştine radyosunda gazeteci yok, çocuk yayınları yapacak yayınlar ihtiyacımız var. Gelirmisin? Aldılar götürdüler illese şey olası, gazeteci çocuk yayınlarını yapacak. Bazı arkadaşlar bugün bile tartışıyor, yahu ne güzel olurdu devam etsen iyi bi öğretmen olurdu. Yani yarıda bırakır gibi, çok sevdiğim bir meslek idi ama şte o zaman eğitimde çalışmak, kutsal meslek yapmak, o da bi gurur, bir şeref imiştir hoşuma giderdi; ama şte malesef kader, radyoya geçtiğimde çocuk yayınları yapmaya başladım. O zaman bizim bi *nagir*[1] dedikleri bi koskocaman bi teyp, o zamanın teknolojisi {elleriyle boyutunu küsteri} bu kadar büyük bi ağır bi teyp. Al şimdi onu hamal gibi taşı, götür Prizren'e. İlkokulları ziyaret etmekle ancak gerçekleştirebiliriz. Ve hatılıyor o çocuk yayınlarını yaptığımızda dört ana konuyu işlerdik her zaman. Bir ana konulardan biri Okuldan Sesler adında bu yayını yapmak için muhakkak gezeceken. Nerde Türkçe eğitim varsa bu okulları geziyorduk.

Ebru Süleyman: '76, '75-'76 yıllarında.

Murteza Büşra: Evet, '74-5'ler. '74'ünde esasen. '74'ünde hizmete veriliyor bu yeni bina, bugünkü Priştine Radyosu. Bir tane Slovenya'da varmış Ljubljana'da bu bina; böyle şahane en modern, en çağdaş bi bina oluyor ve Priştine'de inşa edildi. Yine yer darlığı yüzünden radyo televizyon bir arada olamıyor, ayrılıyor şimdi. Radyoya ayri. Radyonun işçileri çok, daha büyük sayıda ve radyonun eskiden geleneği büyük. Kuruluş dönemi eskilere dayanıyor, daha 1944-45'lerden sonra başlamış radyo; televizyon programları ancak '80'lerden sonra çalışmaya başladı. Yani eski bi meslek. Burda da insan gurur duyuyor. Çocuk yayınlarına sarıldım. Çocuk yayınlarının ara kurullarından biri diyorum Okuldan Sesler adlandırmıştık. Prizren'e en fazla giden, bizde iki ilkokul sadece var, Prizren'de alti tane ilkokul vardı yani iş var. Şeritleri doldur da doldur. Çok öğrenci, sayı...

Ebru Süleyman: O zamanlarda çok farklı mi idi Prizren - Priştine birbirinden? O kadar cezdzınız kasabalarını Yugoslavya'nın.

Murteza Büşra: Yok ama...

Ebru Süleyman: Rastlayıydınız değişik bişeylere? Gezi esnasında belçi rastlaydınız.

Murteza Büşra: O değişmeler, nasıl düşünüyorsun; şimdi birkaç çeşit değişme var da...

Şimdi çok kolayından giderdik. Yani daha kolay bir şerit dolduruyorsun Prizren'de niye altı tane ilkokul sadece var, alti tane. Bizde esasen salt iki ilkokul. Yani Mamuşa'da yakın, Prizren'e yakın. Oraya gidip, orda da şeritleri doldururduk. Ya okulların temsilleri, düzenlendiği günleri ziyaret ederdik, ya da büle hangi bi olay olmuş, bayram günü olmuş, önemli bi günler olmuş işte çocukların hazırlamış olduğu yayınlarını kendi diliyle mikrofonu uzatarak, konuşmalarını yaparak gerçekleştirirdik. Ya da temsillerde yaptıkları, düzenledikleri dram oyunlarını, şarkılarını, söyledikleri koro şarkılarını bunları çizerdik alırdık yayınlarımıza studyoda çok rahatça gerçekleştirirdik. Yani severdim orda da çalışmayı. Çok sarıldım ben orda da. Yani hep çocuklar dünyasıyla ömrüm geçti. Orda da çocuklarla okulları ziyaret ede ede... Bunun yanı sıra yetişkinlere ait te bi yayın Okuldan Sesler adlı bi yayını da vardı. Öğretmenlerle da sohbetlerimiz varıdır; orda da bazı ilginç konular içerirdi o yayınlarımız. Yani yetişkinler, büyüklerle da yapmış olduğum sohbetleri ya haberlerdeki yayınlara verirdim ya da yeni adlandırdığımız bu yayına da, bu yayında da gerçekleştirirdik.

Ebru Süleyman: Bu sohbetleri hepsini siz hazırlaydınız?

Murteza Büşra: Yani, şimdi studyoya gittipimizde teknisyen olacak. Biz gazeteci gibi teybi alıp kendimizi; lüzümü yok teknisyen yanımızda olsun. Ama temsillerde mesela, bi büyük bi temsilde, bi kutlama var, orda büyük iş var, çizmek için kolay dil. Siz gibi, bi kamermanın sayesinde ancak oluyor. İki kişiyle, üç kişiyle. E bizdeda alırdık yanımıza. Bidefa arabayla şoferimiz olacak dilmi? Ve yanımızda tonunu ayarlayan ustamız olacak ve gazeteci üç-dört kişiyle giderdik bir okuldaki faaliyeti izlemeye. Yani

bu şekilde gerçekleşirdi. Evelden teyplerimiz ağır, ağır, büyük. Zamanla bi bakıyorsun, daha küçük, Japonların icat ettiği minyatür stilinde. Yani daha küçük.

Ebru Süleyman: Daha kolay taşımak için.

Murteza Büşra: Daha kolay taşımak için. E ondan sonra da bugün öyle bi küçük teypler çıktı ki {eliyle küçük işareti yapay} şu kadar, sigara paketi kadar. Çok kolaylaştı meslegimiz yani lüzumi yok şimdi yanımızda teknisyenler olsun, kendimiz yapıyorduk.

Ebru Süleyman: Sorulari ama her şeyi, bütün programın konseptini siz hazırladınız.

Murteza Büşra: E tabi. Yani öğretmen gibi çok yakın bi meslek çocuk yayınlarını yapmak. Bu tecrübeye dayanarak rahat rahat çocuk yayınlarını yapıyorduk. Mesela çocukların her faaliyetini kaydediyordum, teybe alıyordum kendim. Bazı dramları kendim de hazırlıyordum. Çocuklar dünyasına adanan dramlar çok. Şte alıyorsun, hepsini yapıyorsun; girişini, sonucunu, rejiserliğini, bütün teknik işleri de hesap edesın, bütün külliyatını bi yayını yöneten yapardı, biz yapıyorduk. Biz gazteci olarak hepsini yapıyorduk. Yani rejisöre bile pek ihtiyaç olmazdı. Ancak yeni yıl programlarında çok büyük yarışlara katıldığımızda. Yayınlarla yarışlara katılırdık. Ohrid'te düzenlenirdi yarışlar. Bir sefer üçüncü yeri aldık, bir sefer çocuk yayınları birinci yeri almıştık. Nasıl? Ştebüle tecrübeye dayanarak yardımları alarak...

Ebru Süleyman: O da yani özel bişey, çocuklarla konuşabilmek, bişeyleri ortaya çıkarabilmek, kaydetmek çocukları.

Murteza Büşra: Şimdi bak, Türkiye'de bi Halit Kıvanç var. Bu sanatçı, bu adam çocuklar dünyasında bütün festivalde hep yönetmiş. Sunuculuk yapmış, spikerlik yapmış dimi. Yönetmiş bütün Türkiye'de düzenlenen bütün faaliyetleri. E şimdi Kosova'da da biz çocuklarla en fazla işleyen arkadaşlarım yanı sıra bende vardım, ama benden önce Enver Baki mesela ilk çocuk yayınlarını yapan bizim kuşaktan. Oysa ki Enver Baki'dan sonra Cevahir Halaç vardı rahmetli oldu. O da çocuk yayınlarını yapar, çok güzel yapar, yayınlarını yapar. O bana devretti. Ondan sonra Muhammet Ustaibo, bizim şefimiz, o da çocuk yayınlarıyla meşgul oluyordu, yapıyordu.

Bizden daha önceden kuşaklarda, mesela radyo 1951'lerde inşaa edilmiş, yayınlara başlamış ama sözlü olarak. Dil bugün gibi, bu şartlarda dil. Yayınları direk gidilmiş. Yani eğer bir yayının varsa, bi haberi okuman lazımsa direk konuşacan. Bi koro grubun şarkı söyleyecekse stüdyo ününe çıkıyorsun toplam halde direk olarak önünde. Böyle. Mesela orkestreye, hatta kocaman bir orkestreyi de stüdyoya getirmen lazımdı. Çünkü direk teknoloji öyle. Çok basit bi teknoloji. Direk yayınları yayımlanıyordu. Oysa ki zamanla stüdyoların yapılması çok hayırlı oldu, niye? Hazırlıklı bir şekilde yayınlar yapılmaya başladı. Ve bu şekilde çok güzel olurdu yayınlarımız. Demek hazırlıklı bir şekilde bi sohbet yaptın dimi daha hayırlı olur. Yayınlarımızı da stüdyolarda gerçekleştirdik. Ve ondan sonra direk olarak arşive veriyorsun ve Priştine radyosu mesela o kadar güçlü oldu alıcı-verici antenleri ki 1kW idi. 1kW Balkanlardaki ülkelerde duyulabilirdi. Kosova'da var olan haberler, gerçekleşen radyo

yayınları. Onun için diyorum şte bu studyolar vasıtasıyla işımız kolaylaştı. Teypler, o koskocaman teypleri taşıyacak yerde şimdi küçük.

Ebru Süleyman: Radyoda kaç yıl çalıştınız?

Murteza Büşra: Radyoda tam yirmi beş yıl çalışmaya başladım. İşte bu son savaştan sonra bazı olanaklar ortadan kaltığı için mümküni değildi; yani biz daha tecrübeli gazeteciler, daha yaşlı gazeteciler; işimizi, meslegimizi terk ettik yavaş yavaş, braktık gençlere braktık. Orta yaşlılar, yeni ayak basmış olan gazetecilere yer verdik. Onlar devam ettiler savaştan sora. Demek ki biz aşağı yukari bi otuz kişi mi kaç kişi idik redaksiyonda, bunlardan sadece bi beş-altı kişi bugün çalışmaya başladı ozaman. Yani bir-iki kişi eğer yeni gazeteci almışsalar, o kadroyle gerçekleşi. Az yani. O vakit daha uzun süreli yayınlarmız vardı. Yirmi iki çeşit yayınlarmız vardı. Bu yirmi iki çeşit yayın ne demek, kaç saat? Yani beş, altı, yedi saata yükselmişti süresi. Bu da bi önemli, mesela Türk dili üzerine yapılan yayınlarmız.

Ebru Süleyman: Bukadar uzun süre olabilmesi.

Murteza Büşra: E tabi, geçmişi büyük ta. Yani 1951'den bi düşünün, kaç sene aradan geçmiş? Heme yetmiş seneye yaklaşıyor yani jübilelerimiz. 1951 yılı Türkler için çok önemli bir yıl. Yani eğitime Türk dili üzerinde, ana dilimizde geçiyoruz, bunun yanı sıra Priştine radyosunda da yayınlara geçildi. Bundan mada da dernekler kuruluyor. Mesela Priştine'de ilk defa Yeni Hayat adını taşıyan Türklerin kullandığı, kurduğu bir temel bir dernek. Prizren'de Doğru Yol derneği. Bunlar en eski dernekler. Yani '51'lerden beri kurulan bir dernekler.

Ebru Süleyman: Radyo da '51'inde yayın yapmaya başlamış.

Murteza Büşra: Başlangıçta şte anlattım direkt çıkılırdı. Yani studyolar olmadığı için...

Ebru Süleyman: O sırada gazete da var, daha sonralardan dergiler da var.

Murteza Büşra: e tabi, tabi. Derneklerden sonra, mesela daha geçlerde gazete, Tan gazetesi kuruldu. Bu '69'larda, '70'lerde heme. Tan gazetesi çok zengin bi gazete. Haftalık idi ama zengin bi gazete idi. Mesela sık sık öğretmenler giderdi, işbirliği yapardı gazeteciler işbirliği yapardı. Tan gazetesine muhabir olarak katılırlardı. Zengin olmasına rağmen ilgi çekici, okunurdu çok, sevilirdi. Bu Balkanlarda ve dünyada yaşayan Türklere dağıtılıri hatta. Çok uzak yerlere giderdi gazetecimiz. Gazetenin içinde de Kuş çocuk dergisi vardı. Dergimiz da vardı. Demek yetişkinler yanı sıra çocuklar dünyasi da ön görülmüş. Gerçi o gazetenin içinde çocuk sayfası var ama bu ayriyetten çocuk dergisi. Ve Kuş adını adlandırıldı. Bu Kuş'un şerefi yüzünden bazan Yugoslavya çapında düzenlenen törenlere katılırdık. Yani Novi Sad'ta düzenlenirdi eskiden. (43:42) çocuk şenlikleri olarak. Yugoslavya'da yaşayan bütün temsilciler, her cumhuriyetten birer ikişer çocuk yanı sıra yarışlara katılırdı öğretmenleriyle beraber. Şairleriyle, yazarlarıyla beraber gelirdik, Novi Sad'ta düzenlenen o törende beraber olurduk. Bu büyük bi jübile. Her yıl düzenlenirdi bi sefer mesela hatırlıyorum Kuş çocuk dergisini gençler yanı sıra idare başına, yönetim başına koskocaman yazarımız, şairimiz Necati Zekeriyi var ya.

Ebru Süleyman: Evet.

Murteza Büşra: O geldi. Büyük bi şeref yani. Koskocaman Yugoslavya çapında bi hikayecimiz, şairimiz, yazarımız Kuş çocuk dergisini Priştine’de hazırlıyor. Bu bir büyük şey. Sora Novi Sad’ta düzenlenen bu törenlere her yıl, bi sefer hatırlıyorum Türk edebiyatı konusu üzerinde bir kimsenin konuşması lazımdı. Böyle törenlerde. Yugoslav çapında büyük kertede olan bi tören bu.

Ebru Süleyman: Konferans gibi bişey.

Murteza Büşra: E o zaman rahmetli Necati abeyimiz Türk edebiyatı hakkında öyle bi tanıtım yaptı ki Yugoslavya’nın en değerli yazarları, ozanları şaşırıldı. Bak Necati Zekeriya bize Türk edebiyatını tanıttı. Yani çok büyük ilgi de vardı. Türk edebiyatı bilirsün çok eski yıllara dayanır ve büyük bir edebiyatımız var. E şte Necati Kuş çocuk dergisinin değerinden bahsederken ne kadar iş birlikçileri var, nasır gerçekleştiriliyor ve Türk edebiyatını hem Yugoslavya içinde var olan yazar, şairlerimizin eserlerinden bahsetti hem de dünya çapındaki, Türkiye’deki kitaplardan, Türkiye’deki eğitimden, Türkiye’deki çocuk dünyasından o kadar izah etti, şahane konuşmaları vardı ki çok merka ettiler. A gerçekten onun o görünüşü bir şairi andırıyordu, öyle bir görünüş, öyle bir tavır vardı ki severdi arkadaşlığı, dostluğu çok severdi. Her yerde dostları arkadaşları vardı. Bakıyorsun Slovenya’dan geliyor çocuk dertli. Arkadaşı olmuş. Voyvodina’dan geliyor, Hırvatistan’dan, Bosna’dan bakın her yerden gelirdi, dostları gelirdi onun için bize değerli bir Kuş dergisi çıkarmaya muvaffak oldu. Çok kafali, çok zeki bi adam. Ama çocuklar dünyasında bum yapmıştır hikayeleriyle. Hikayeleri bütün dillere çevrildi. Bütün Balkanlardaki dillere. Çok okunan hikayeleri vardır ki çocuklar çok sevdi. Yani gazetecilik hayatımız bizim böyle geçti. İşte savaştan sonra emekliye ayrıldık gibi, artık meslegimizi braktık, yaşlandıık. Gençlere kalır hayat. Çocuklar, ne denir, yarının aydınlarıdır. Yani bu şekilde...

Ebru Süleyman: Ben size şeyi sormayı unuttum anneniz da Priştine’li dedınız. Hangi aileden? Dayılarınızdan bahsettiniz evlerini.

Murteza Büşra: Siçanlar soyi. Böyle bi lagaplar, tuhaf soyadlar vardı evelden. Çeçi’ler var Priştine’de, Siçan’lar sülalesi. E nasıl takılmış bu ad? Priştine’de küçük iken, bi zaman deyelim yüz sene evvel, hangi senede; tarla bahçeden gelirken ıslanmış dedemiz. Yağmurda ıslanmış. Bak Ali Efendi gelmiş bak ne hale gelmiş yani ıslanmış, siçan gibi olmuş deriz ya, bi deyim var.

Ebru Süleyman: Var, var.

Murteza Büşra: İşte bu deyim takılmış ki Siçan’lar sülalesi artık bilini. Bizde buna benzer tuhaf adlar var Çeçi’ler var Kocadiş’ler var. Öyle küçük bi şehir olduğu için bi olay olmuş bi takma ad da olurmuş. Böyle yani. Annem de işte merkezde evleri imiş.

Hatırlaym mesela ilk defa Priştine’de çeşme taşları yapıldıktan sonra yollar; bugün nası asfalt yollar düşeni o zaman kesme taşları. Şahane yani eski kaldırım artık ortadan kalkıyor, bu daha tertemiz daha güzelliği oluşturan ulaşım için bi yol ve motokros yarışları olurdu. Annemin o eski iki katlı evi, şte

görüyorum bu eski Priştine'den ve eski Priştine uğruna o ev bugün da duruyor. Bulursam size veririm yani.

Ebru Süleyman: Fotoğraflar da var.

Murteza Büşra: Eski fotoğrafım var. Manzarası güzel. İkinci katında toplanırdık aile etrafımız, dayılarımızın oğulları, altı tane çocuk vardı dayım. Dayım altı kardeş onlar. Biz da üç, dokuz. Gelirdi teze oğulları on-on beş çocuk olurduk oynardık şte. Severdik o eve gitmeyi. Büyük ev şte. İkinci katında yarışları seyredirdik. Priştine'de ne düzenlenirse ordan rahat rahat seyrediyorduk. Yani motokros yarışları vardı.

Ebru Süleyman: Orası, orası merkez haline colmuşidi.

Murteza Büşra: E tabi, bi orda düzenlenirdi yarış. Orda olur yarış, yarışlar orda. Orda vardı böyle motokros yarışları.

Ebru Süleyman: E bunlar nasıl, motorlarla mi?

Murteza Büşra: Motorlar yarışları, motor. Motor yarışları. Araba yarışları, araba daha yok ki. Ben anlatıyorum '52, '53, '55 yıllarını. '55'te ne başına geldi bütün bu sokak? Plan üzere yıkılacak eskileri, yenileri yapılacak. Bu tamam da, şimdi şeyi da yıktık, yıktılar ürtülü çarşıyı da. Bak bu gün Sarayevo'da kapalı çarşı var, korudular. Üsküp'te eski çarşı var, korudular. Bizde niye korunmadı yani, acınacak şey bu.

Ebru Süleyman: Siz bu yıkıntıları hepsini cürdünüz o zaman şte Yugoslavya'nın. Ne hissettiniz, üzüldünüzmi değişti kasaba diye?

Murteza Büşra: E tabi, ben mesela o ürtülü çarşıda beş-altı yaşımdan babama gide gide orda bazı tatil günlerimi geçirdikten sonra özlem duyuyorum, arıyorum, istiyorum. Hani o eski çarşımız olsa. Niye olmasın yani. İşte bazı kararlar ne kadar doğrudur Allah bili yani. Şimdi sen böyle bi esnafların bi ortamını, ürettiklerini, zanaatını yok etmekten bidefada ne kadar doğrudur, ne kadar iyidir? Biz koruyamadık burda. Priştine koruyamadı bunu. Yetkililer düşünseydi çok daha hayırlı olurdu. Panayırlar düzenlenirdi. Hatırlıyorum Gilan'a da gidilirdi panayırlara ama burda da olurdu panayırlar. Mesela Salı günleri o ürtülü çarşı dedegimiz o yürede beşyüz kusur dükkan vardı, Salı günleri en büyük alış-veriş olurdu. Salı günleri mesela saraçları düşünim. Atlı arabalara, hayvanlara ait onların o dizginleri halka yaltakları satılırdı köylünün Priştine'ye gelmesiyle, hayvanlarla çalışan. Onlar satın alırdı. O zaman çok satılırdı Salı günü. Biz çirak olarak ustanın yanından tepişmezdik. Sabahtan beş ten akşamın geç vaktına kadar, niye? Beş dinar kazanacağız, haftalığımızı kazanacağız. İşledik yardım ettik ya ustaya. İşte öyle idi, çok hoşumuza giderdi öyle. Çalışarak, çirak olarak o küçük yaşta şte...

Ebru Süleyman: Siz üç kardeş idiniz. Ablanız, siz, kardeşiniz.

Murteza Büşra: Evet ve kardeşim da var. Babamız çok genç emekliye ayrıldı. Hayret yani, işte Eski Yugoslavya döneminde, yeni Yugoslavya döneminde de Tito zamani sosyalist sistemi ya; önemli idi satjın ne kadar, stajer olarak kaç sene çalışmışsan. Babam küçükken çalışmış. Otuz beş sene çalıştıktan sonra bi bakıyorsun elli beş yaşında, yirmi yaşında emekliye ayrılıyor. Kusura bakma da, yirmi yaşında da dil yani, otuz beş sene stajını yaptıktan sonra kaç yaşına intikal ederse o yaşta çıkıyor emekliliğe. Elli beş yaşı idi, genç yani. Bugün altmış beş yaşında emekliye ayrılıyor. O zaman bak şte on sene evvel, niye? Daha önemli üreticiye önem verilmiş. Şte sosyalist sistemde öyle idi kurallar. Eğer otuz beş sene stajını doldurursan emekliye çıkabilir.

Ebru Süleyman: Anneniz ev hanımı?

Murteza Büşra: Annemiz ev hanımı. Adet üzere yani o zaman hanımlar medresede birkaç sene yazı yazmayı öğrenmiş Arapça biraz okumayı öğrenmiş. Okuyordu mesela, Yasin'i rahat rahat okuyabilirdi demek medresede iyi öğrenmiş. Kuran'ın ayetlerini, surelerini iyi okuyabilecek kabiliyette idi. Demek o zaman annem şte 1915 doğumlu olan '25'lerin çocukları ne olacak o zaman. Medreseler var, Türk dili üzere eğitim yoktu ki 1925'lerde. Arnavutça'da yok, bi tek Sırpça eğitim varmış. Demek '18'inden sonra 1940'ına kadar böyle imiş o zaman eğitim.

Ebru Süleyman: Siz hangi yılda evlendiniz?

Murteza Büşra: Valla şimdi elli... İnsanın otuz iki dişi var ya, öyle der tıp uzmanları. Bizda gırgır yapardık. Annem, babama ben her zaman derdim, bak anne otuz iki yaşımı doldurim ben evlenirim. Evlenmeye çalışırız. A öyle mi? Öyle. Hakkaten otuz iki yaşında evlendim. Bugün yetmiş iki yaşım var.

Ebru Süleyman: Maşallah.

Murteza Büşra: Demek kırk sene aradan geçmiş ve iki oğlumuz var. Biri erkek, biri kız. Kızım Eurokoha'da çalışıyor. Turizm-Otelcilik'ten mezun oldu Bursa'da okutturduk kızını. Oğlum burda, o fakülteye kısmeti olmadı devam edemedi. Çalışıyor, geçimini yapıyor. Beraber yaşıyoruz, oğlumla, torunlarımızla beraber onun için mutluyuz, şeref duyuyoruz. Ne güzel hayat yani şte.

Daha neden bahsetmek isterdiniz? Bu kadar kafi mi, yeter mi?

Ebru Süleyman: Siz bana bişeyler anlatmak isterseniz buyurunuz, ben daha başka ne sorsam bilemem.

Murteza Büşra: İnşallah bununle kalmayacağız. Gelecek sene başka sefer de gene gelin, konuşmadıklarımızın devamını yaparız, söyleriz, açıklarız. Memnun iseniz ben de memnun olurum, mutlu olurum. Yayınınızda, işinizde başarılar dilerim.

Ebru Süleyman: Teşekkür, çok teşekkür ederiz.